

Rudolf Steiner - Přízraky, fantomy a démoni stvoření člověkem samotným

Přednáška konaná 14.května 1908 na theosofickém sjezdu v Mnichově

Moji milí theosofičtí přátelé!

Když jsme již často zdůrazňovali, že theosofický světový názor nesmí zůstat jen něčím abstraktním, co stavíme jako svůj světový názor ve slavnostních chvílích života k uspokojení svých vnitřních duševních potřeb, ale že má být něčím, co hluboce zasahuje do celého našeho života a jsoucna, i do našeho působení od rána do večera, tu stane se nám to zvláště názorným, když si povšimneme vztahů a poměrů, jaké mají k nám a k tomuto našemu životu duchovní bytosti a duchový svět vůbec. Člověku se jaksí stane tvářnost zevního světa srozumitelnou teprve, když může nahlédnout do toho, co z duchového světa tuto tvářnost života působí. Jako začínáme někomu podle jeho tváře docela rozumět teprve tehdy, když známe jeho duši, jako umíme pak vykládat jeho pohled, jeho tvářnost, tak se nám stává pochopitelným i vnější svět ve svých velkých i malých zjevech teprve, když poznáváme jeho duchovní podklady.

Můžeme si učinit srozumitelným již velmi mnohé, když sledujeme a pozorujeme život krok za krokem pohledem zostřeným theosofií. Smím-li v úvodu vyjít od postřehu, který se mi v poslední době vnucoval, tu má to sloužit jen k tomu, abychom se vpravili do nálady dnešní úvahy.

Častěji jsem Vás upozornil na to, jak se zvláštním způsobem ve světové, v historické karmě zřetězovaly věci v evropské kultuře. Poukázal jsem Vám na to, jak v severském mysterijním světě, v mystériích Druidů, Trottů vládl při vyučování jistý tragický rys. Ve starých předkřesťanských mystériích byli žáci uváděni do vysokých duchovních moudrostí, ale vždycky se jim také na něco ukazovalo; ukazovalo se jim na to, že nazírání na duchový svět, které se tam mohlo podávat, hlavně v severní a severozápadní Evropě, získá zvláštní osvětlení jistou událostí v budoucnosti. Ukazovalo se jim prorocky na pozdější objevení se Krista. A celá evropská kultura se nám stává pak srozumitelnou, když sledujeme pozoruhodná vlákna, jak se křesťanství vplétá do toho, co zůstalo ze starých severských názorů o světě duchů, jak do nich proniklo křesťanství.

A někdy se nám jeví skutečně malé vnější okolnosti jako příznaky - ony jsou více než příznaky; jsou skutečným svědectvím toho, co se děje v nitru; a tomu, kdo tato jemná vlákna sleduje, tomu se tím rozluští tvářnost zevních událostí. Tak skutečně na jedné z mých posledních cest vstoupilo mně velmi živě před duši, jak v oblastech severu, ve Švédsku a Norsku, působí dozvuky

starého severského světa duchů pro duchovní nazírání do všeho, co je zde po levé i pravé straně železnice, jak je možno vnímat je ve všech jednotlivých zjevech. A něco takového pak docela zvláště pocítíme, když doprostřed těchto dozvuků starého severského světa bohů postaví se něco takového, co poukazuje na pozoruhodné karmické souvislosti v dějinách. Jaksi uprostřed těchto dozvuků starého severského světa duchů se nám naskýtá výrazný obraz: když přijdeme do Upsaly a jsme jaksi uprostřed těch věcí, jež jsou více vzpomínkou na starý severský mysterijní svět... uprostřed toho najdeme **první germánský překlad bible od Ulfily** - tento podivuhodný dokument o proniknutí křesťanství do evropského světa; když se nepouštíme ani do zvláštních duchových souvislostí, pocítíme něco z karmických souvislostí, když pomyslíme, že tento dokument byl nejdříve v **Praze** a byl ukořistěn ve švédské válce, a za pozoruhodných okolností přenesen na toto místo. Jako živý památník o proniknutí křesťanství do starého severského světa bohů nám připadá tento první překlad bible do germánštiny.

Tak se všecko oživuje, všecko se stává z nitra vysvětlitelným, když na věci, se kterými se setkáváme, pohlížíme také skutečně jako na vnější výraz vnitřních duchových skutečností. Tak si tedy dnes chceme předvést před duši některé věci z toho, co nám ukazuje vnější události a vnější skutečnosti jako následek, jako fyziognomický výraz vnitřních duchových bytostí a událostí, skutečností takových duchových bytostí a událostí.

Když pohlížíme na lidský život, tu nám v dnešní hmotně myslící době může být nápadné, že lidé studují a všímají si jen těch souvislostí, které jsou skutečně viditelné, hrubě zevně viditelné. Lidé nazývají něco škodlivým, když mohou očima vidět škodu, kterou to způsobí, - a užitečným, když mohou očima v hrubém smyslu vidět užitek. Že se mezi smyslovými událostmi života, jaksi mezi našimi smyslovými těly odehrávají duchovní skutečnosti, které souvisejí s lidským životem, o tom si učiníme jasný názor zvláště, když si nejdříve v první části všimneme jistých činů elementárních (živelných) bytostí, které zasahují svým působením do našeho světa, které ovšem člověk svými fyzickými smysly nevnímá, ale jež mají hluboký význam pro celý lidský život.

Můžeme pozorovat nyní jen jistý druh těchto elementárních bytostí, neboť je jich mnoho. Prostor kolem nás je vyplněn nejen vzduchem, nýbrž **duchovními bytostmi nejrůznějšího druhu**. Jsou zde takové bytosti, které nazýváme bytostmi elementárními. Možno je označit tak, že nemají ve své většině to, co člověka vlastně činí člověkem - totiž **mravní pocit odpovědnosti**. To nemohou mít; jsou organizovány tak, že je nemůže pohnat k odpovědnosti v mravním smyslu.

Nesmíte si myslet, že tyto bytosti, které procházejí našimi těly - aspoň jejich jistý druh - nemají rozum, inteligenci. Mnohé z nich jsou bytosti velmi chytré, které pokud jde o rozum, chytrost, nestojí nijak zvláště za člověkem. Nyní chceme pohlédnout především na ty bytosti, které se nacházejí v zevním

světě, ale mají k člověku jistý poměr, a sice takový poměr, který má v životě následky! To chceme pozorovat:

Přitom vyjdeme z toho, že člověk žije vlastně ve dvou stavech. Během 24 hodin vystřídá dnešní normální člověk bdělý denní stav stavem spánku; víme z dřívějších úvah, že člověk je složen za dne pravidelně ze 4 článků: těla fyzického, éterného, astrálního a Já; v noci, když člověk usne, zůstává tělo fyzické a éterné na loži, tělo astrální a Já z nich vystoupí. A také jsme slyšeli, že tyto čtyři lidské články nacházejí výraz v jeho těle fyzickém. Víme, že Já má svůj výraz v krvi. Krev ve svém pohybu není nic jiného nežli hmotný projev našeho Já. - Rovněž tak je soustava nervová hmotný projev těla astrálního, žláznový systém je pak projevem těla éterného. Fyzické tělo má jaksi svůj vlastní projev.

Když si toho povšimnete, budete moci pochopit, že tato nervová soustava je ve fyzickém těle vytvořena tak, že může trvat, existovat, jen když je proniknuta tělem astrálním; neboť ona je tělem astrálním organizována, závisí na něm, tělo astrální je její tvůrce a udržovatel. Ona může žít jen pod vlivem astrálního těla. Rovněž tak souvisí krev s naším Já. Pomyslete, co se zde děje, když Vy každé noci opouštíte hanebně své fyzické tělo. Necháváte svoji nervovou soustavu ve fyzickém těle a berete sebou ven své tělo astrální, jež je jejím živitelem. To co mělo toto astrální tělo na starosti, přenecháváte jemu samotnému. Rovněž tak vystoupí ven vaše Já a zanechá krev sobě samé. To činí člověk každou noc. Přenechává své fyzické tělo, resp. soustavu nervů a krve sobě samým. Ale ty nemohou existovat, kdyby záleželo jen na nich. Tak jak jsou, musí být v lidském těle prostoupeny astrálním tělem a něčím, co je stejné povahy jako naše Já.

Co nyní neděláte Vy sami: starat se o nervovou soustavu - **to musejí dělat bytosti jiné**. Proto vidíte, jak v témže okamžiku, kdy tělo astrální a Já vystoupí z těla fyzického a éterného, nastoupí sem vyšší bytosti z vyšších říší; ony vnoří svoji astralitu do naší nervové soustavy a starají se o nervy - podobně o krev. Každou noc se zmocní fyzického těla to, co sem sestoupí z vyšších světů, když člověk hanebně svoje fyzické tělo opustí. Můžeme tedy říci, že astrální bytosti, které tvoří fyzické a éterné tělo, mají účast na jejich tvoření, ty se jich zase ujmou, když je člověk opustí.

Přitom však nacházejí tato těla jiná než jaká je člověku původně předaly. Člověk v nich byl svým tělem astrálním a Já a hospodařil v nich; a tu tam duchové bytosti z vyšších světových oblastí najdou účinky, které jim naprosto nevyhovují v jejich vyšší duchovosti - účinky, které jsou následky toho, co člověk během dne natropil ve svém fyzickém těle svojí astralitou a svým Já. Materialistický způsob pozorování ví jen o tom, co je hrubé; ale když se zabýváme tajemnými skutečnostmi duchového světa, tu shledáváme, že zde jsou ještě docela jiné účinky, důsledky, až do těla fyzického. **Nemůžeme mít myšlenku, nemůžeme mít cit aniž by neprojevily své účinky až do těla fyzického**. Třebaže to anatom nemůže prokázat, způsobí každý dojem, každá

forma citu jistou změnu ve složení fyzického těla - a to pak nacházejí ty bytosti, které se do člověka noří.

Zvláštní význam mají ty účinky, které jsou na naše fyzické tělo vykonávány vším tím, co člověk má ve své duši jako **lež, pomluvu, pokrytectví**. Materialistická mysl má za to, že lež, pomluva, pokrytectví je něco, co působí škodlivě jen tak, jak to lze zevně pozorovat. Takové to není, nýbrž docela jemné, ovšem pro mikroskopický aparát nevnímatelné účinky jdou až do fyzického těla. Když duše rozvíjí lež, pomluvu, pokrytectví... duše vyjde ven, ale účinky zůstávají ve fyzickém těle, a ty jsou nacházeny oněmi bytostmi. A přitom přicházejí v úvahu nejen ty duševní zážitky, které se ve hrubé smyslovosti označují za lež, pomluvu, přetvářku, ale i jemné konvenční lži, např. jaké dnes vyžaduje společenský řád. Lež ze zdvořilosti nebo mravu a celá stupnice, jaká se může uvést, stupnice neupřímnosti a pokrytectví a malých pomluv i jen v myšlenkách, - to všechno se projeví v účincích na fyzickém těle, a to nacházejí tyto sestupující bytosti. A tím, že je to zde uvnitř ve fyzickém těle, se způsobuje něco zvláštního. Tím jsou vždycky odtrhovány kusy ze substance těchto do těla se nořících bytostí. Musejí se tím oddělovat jisté části vyšších bytostí. Následek lži, pokrytectví, pomluvy za dne je oddělování jistých bytostí v noci, které tím mají jistou příbuznost k lidskému fyzickému tělu. Tyto bytosti tím získávají samostatný život v nás obklopujícím duchovém světě; jsou to bytosti, které počítáme k třídě **fantomů**.

Fantomy jsou takové duchové bytosti, které jsou tedy ve svém zevnějšku fyziognomickými výrazy, jakýmsi napodobením článků lidského těla a podoby. Mají tak řídkou hmotnost, že fyzické oko je nemůže vidět, ale mají jakousi fyzickou formu. Tu vidí jasnovidec hemžit se ve vzduchu kusy lidských hlav, lidských rukou, celé postavy, ba i nitro lidských těl vidí hemžit se kolem - žaludek, srdce... vidí všecky ty fantomy, jež se oddělily tímto způsobem, že člověk předal svému fyzickému tělu to, co je následek lži, pokrytectví, pomluvy.

Takové fantomy, jež se neustále hemží naším duchovým prostorem, se stávají důkazem pro to, že lidský život je sám původcem bytostí, jež nyní nijak zvlášť příznivě na člověka nepůsobí, neboť ony mají v jistém ohledu inteligenci, ale nemají mravní odpovědnost. Ony tráví svůj život tím, že lidem kladou v jejich životě do cesty **překážky**, kladou lidem do cesty mnohem více překážek než to, co nazýváme "bakterie". V takových bytostech je nutno hledat důležité **podněcovatele nemocí**. Ba nastává ještě něco jiného. Když jsou tyto fantomy člověkem vytvořeny, pak nacházejí v bacilech a bakteriích velmi dobrou příležitost ke svému životu, nacházejí v nich jakousi potravu. Ony by ve své duchové podstatě víceméně uschly, kdyby zde tato potrava nebyla. Ale tato potrava je jimi zase jistým způsobem vytvářena. Tím, že ony jsou zde, mají bytosti fyzického světa něco, čemu slouží. To všechno souvisí dohromady tak, že to, čeho je třeba, také jistým způsobem tajemnými příčinami zde je. Mimochodem řečeno, tím odpadají jisté námitky proti nepožívání masa, jako: kdyby lidé nejedli maso, nejedli zvěřinu, pak by se zvěř tak rozmohla, že by

člověka samého sežrala... Příroda sama již pečuje o to, aby se zvěř tak nerozmohla. Když se méně zvěře loví, pak je zde také zvěře méně.

Člověk tedy vytváří lži, pomluvou, pokrytectvím zástup duchových bytostí třídy fantomů.

Podobně je tomu i s tělem éterným, jež člověk v noci opouští. To zařídil člověk pro svůj život také tak, že toto éterné tělo může jakožto lidské éterné tělo trvat jen tak, když je proniknuto vyššími bytostmi. Když je vlastní astralita venku, tu se noří ony bytosti také do éterného těla. To si musíme pamatovat. Ale potom se nám ukáže pochopitelným, že jistými ději našeho duševního života jsou v éterném těle docilovány účinky, jež v noci zůstávají a dávají podnět, aby se podle vzoru éterného těla oddělovaly bytosti od toho, co se do něho noří. Duševní děje, které vedou k takovým bytostem, jsou děje, které jsou způsobovány v lidském soužití tím, co můžeme nazvat **špatnými zákony, zvrácenými nařízeními**. Všelicos z toho, co zvráceného duše prožívá ve styku člověka s člověkem vlivem zákonů, to působí na duši tak, že v noci zůstávají následky, které oddělují ty bytosti, které nazýváme **přízraky, strašidla** (Gespenter).

Potom musíme uvážit, že se děje i něco opačného: to co v noci z fyzického a éterného těla vystoupilo - naše tělo astrální - je organizováno tak, že je odkázáno na to, že vězí v soustavě nervové. Když je astrální tělo "venku" (v noci), pak není na svém pravém místě. Pak musí i ono být ošetřováno z vyšších světů, musejí se s ním spojit vyšší, chránící bytosti. A také od nich může být něco odpojováno lidskou duševní činností (za dne), zvláštními duševními ději, tím, že na lidskou bytost působí to, co můžeme označit asi: **dávat falešnou radu, vnucovat druhému falešnou radu, tvořit předsudky, které nejsou dosti odůvodněny, přemlouvat člověka, jednat s jeho duší tak, že jí samé nepřenecháváme souhlas, ale člověka jaksí ženeme nuceně k nějakému přesvědčení, kterému jsme sami fanaticky přikloněni**. Když se takto působí od člověka k člověku, pak zůstává v noci v astrálním těle účinek, který od vyšších bytostí odděluje jisté bytosti, které čítáme k říši **démonů**.

Tito démoni se vytvářejí tímto způsobem tím, že lidé nestojí k sobě navzájem se smýšlením, jež se dá vyjádřit slovy: Já chci druhému říci, co myslím; zda-li on souhlasí, je jeho věc. - Stovky démonů jsou vytvářeny u hracího stolku, při schůzkách, kterým se v německých krajích říká "panské večery", při "kávových drbech", kde skutečně zřídka vládne smýšlení, vycházející z vnitřní snášenlivosti, ale to smýšlení, kdy se říká: Když nechceš být mého mínění, pak jsi hlupák. Toto působení od duše k duši vytváří demony nejvyšší měrou. - Tak přímo tryskají z lidského života duchové bytosti, ty oživují duchový svět.

A všechny tyto bytosti: fantomy, přízraky i démoni působí zase nazpět na člověka... Věřte mi - když v našem okolí vystupuje epidemicky ten nebo onen

předsudek, ta nebo ona bláhová móda, - pak to jsou démoni, kteří jsou člověkem vytvářeni a všichni zadržují přímou pokrokovou linii. Člověk je stále obklopován a obletován bytostmi, které on sám vytvořil.

Tak vidíme, že člověk brzdí svůj vlastní pokrok tím, že může být tvořivý v duchovém světě. Musíme si být vědomi toho, že všechno, co myslíme, cítíme a vnímáme, má významnější účinky - a sice ve velké souvislosti - nežli to, co se způsobí tím, že vystřelím kouli. Toto poslední může být zlé, ale považuje se to za nebezpečnější než ono první jen proto, že to člověk může vnímat hrubými smysly, kdežto ono nepozoruje.

To je taková část duchového života, kterou člověk jaksí sám rozvíjí. Druhá část, jak člověk spolupůsobí v souhře duchového světa, nám může vyplynout z jistých kulturních lidských činností, které také nejsou jen to, jak se jeví vnějším smyslům. Abyste tomu porozuměli, musíte si uvědomit, že jsou ještě jiné bytosti než lidé.

Člověk je složen tak, že říkáme, že má fyzické tělo jako nejspodnější článek své bytosti. Ale jsou bytosti, které na svém přítomném vývojovém stupni nemají takové hrubé fyzické tělo, nýbrž vykazují jako nejspodnější článek své bytosti tělo éterné; takové bytosti skutečně jsou. Nuže, takové bytosti může člověk připoutat do svých kruhů více než jak se to děje bez jeho přičinění. Skutečně, část kulturního vývoje spočívá v tom, že je hledán styk s těmito bytostmi, které mají za nejspodnější článek tělo éterné. Takový styk se zjednává tak, že člověk **formuje** jistým způsobem fyzické tělesnosti, kterých mohou tyto bytosti používat, aby se k nim přimkly, aby se jimi doplnily; tím se tvoří spojovací mosty.

Myslete si květinový koš jako tento, který stojí na pultě, a v tom bychom si představili tělesnost, která by byla taková, že by ve svých formách odpovídala jistým formám éterného těla jmenovaných duchových bytostí. Tu by měly tyto vyšší bytosti sklon snést se sem, obléhat květinový koš, spojit se s ním. Viděli bychom, jak tento květinový koš dává podnět, aby se zde snesly duchové bytosti, které jej s láskou obklopí, a je jim zde dobře, že mohou tímto způsobem sestoupit do společenství lidí. Potřebujeme jen **vytvořit vhodné formy**; pak vytvoříme takové mosty mezi námi a takovými bytostmi. A lidé to vždycky dělali pomocí toho nebo onoho. Tak měli lidé skutečně v době řecké kultury - (teď přijde kapitola, vypadající pro dnešní kulturní lidi jak jen možno bláznivě) - měli vysokou měrou dar, zjednávat styk s duchovými bytostmi, které nazývali svými **bohy**. Neboť tito řečtí bohové jsou opravdové bytosti, ty zde jsou, a sice - jako takové bytosti - tento Zeus, tato Pallas Athene atd., jež mají za nejspodnější článek tělo éterné.

A jak upoutávali Řekové tyto bohy do svého okruhu? Tím, že si tito Řekové osvojili vysokou měrou to, co můžeme nazvat **architektonickým citem pro prostor**. Člověk, který ze stanoviska duchovní vědy studuje prostor, ten ví, že tento prostor není onou abstraktní prázdnotou, o které sní náš obyčejný

matematik, naši fyzikové a mechanici, nýbrž něco velmi rozrůzněného. Je něco, co má v sobě linie vedoucí sem a tam, přímky všemi směry, silové linie shora dolů, zprava nalevo, zpředu dozadu, přímé a okrouhlé ve všech směrech. V prostoru jsou vlivy duchového druhu, vlivy zadržující a nadnášející... Zkrátka, prostor můžeme cítit, pronikat jej citem. Přitom jsem již častěji použil příkladu, že ten, kdo má cit pro prostor, ví, proč jistí staří malíři malují tak podivuhodně věrně tři vznášející se anděly; že ten, kdo má cit pro prostor, ví, že tito tři andělé se drží navzájem jako tři světová tělesa v prostoru svou přitažlivostí. Když se to vypravuje nevyvinutému člověku, tu přijde k pojmu, že oni musejí spadnout. On nemůže pochopit, že se tito tři andělé navzájem nesou a drží. Takovéto navzájem se držící síly to jsou, čehož si byli vědomi staří malíři, kteří měli ještě živý pocit onoho dávného jasnozření, jež zde bylo. Docela jiné to je, když pohlížíte na takovou souvislost, jakou nacházíte například na jednom obraze Böcklinově. Proti jinaké výbornosti obrazu (proti které nechci nic namítat) nacházíte tam onu pozoruhodnou andělskou postavu, o které máte pocit, jestliže jste si uchovali živý cit pro prostor, že musí každou chvíli těžce spadnout.

V naší době se ztratil živý cit pro prostor. Jako architektonickou, jako umělecky-stavitelskou myšlenku jej měli Řekové. Řecký chrám je krystalizovaná prostorová myšlenka v nejčistším smyslu toho slova. Sloup, nesoucí to, co na něm vodorovně nebo skloněno spočívá, není nic vymyšleného, nýbrž něco, co již je v prostoru a co vůbec nesmí být jiné pro toho, kdo má prostorový cit. Celý chrám je zrozen z konkrétního prostoru; to vidí ten, kdo vidí prostorové linie. A ten nepotřebuje udělat nic jiného, nežli vložit kamenný materiál tam, kde vidí linie, aby vyplnil fyzickým materiálem to, co je ideálně předznačeno. V řeckém chrámě je duchovost prostoru proměněna ve viditelnou podobu. Tím, že tímto způsobem lidé vytvořili krystalizovanou prostorovou myšlenku, vytvořili takové formy, že se ony duchové bytosti, jež mají éterné tělo za nejspodnější článek, mohou vnořit do takto utvořeného, uzavřeného prostoru a nacházet ve formách prostoru příležitost, aby zde byly.

Není proto pouhou fantazií, ale plnou pravdou, že řecký chrám byl sídlem boha. Ano, bůh v něm sídlil. Vlivem forem prostoru v něm sídlil. A je zvláštností řeckého chrámu, že neviditelný bůh sestupuje a usídluje se v jeho formách. U řeckého chrámu si můžete všecy lidi odmyslet, můžete daleko široko nevidět člověka, toto sídlo může být lidmi zcela opuštěno, a přece není chrám opuštěn. Bůh je v něm.

To je zvláštnost chrámu řeckého, ale ne dómu gotického. Ten je něco docela jiného. Když si u dómu gotického odmyslíte lidi a představíte si jej zcela prázdný, tu není to celek. Řecký chrám je celek bez lidí; ***gotický chrám je celkem jen když je v něm sbor lidí, a když se ke špičatým obloukům připojí sepjaté ruce; když se myšlenky a city spojí s architektonickými formami.*** Když si lidi odmyslíte, tu není gotický chrám celek. Tím se liší od řeckého chrámu. On je jinou architektonickou myšlenkou, zrozenou z

duchového prostoru grandiózním způsobem, ale bez lidí není celkem. A potom zase, když je duchovně obydlen, tu se mohou duchové bytosti líčeného druhu snášet dolů, když je naplněn věřícím sborem. A tak je každá architektonická myšlenka docela přesně konkrétně založena pro něco určitého.

Egyptská pyramida je také tak založena - o, věřte tomu nebo ne - aby se duše, opouštějící tělo, mohla dát cestou, která je předznačena ve vnitřních chodbách pyramidy. Je zde vyjádřena **cesta** duše z těla do duchového světa.

V **románské stavbě** je architektonicky vyjádřena myšlenka **hrobu**. Románský kostel bez krypty, jestliže se nemůže promyslet jako klenba zvedající se nad mrtvolami, není celkem. To k tomu patří. On je tím zrozen z myšlenky zmrtevýchvstalého Spasitele. Je uctívající stavbou pro hrob Ježíše Krista.

Tak vidíte, že člověk tím, co tvoří ve svých formách, staví most ze světa fyzického do světa duchového. Může-li nás málo potěšit, že člověk vytváří zástupy duchových bytostí, kteří zdržují jeho vývoj, tu může nás usmířit to, když vidíme, že člověk tím co staví do světa v takovýchto formách, razí si cestu vzhůru k vyšším duchovým bytostem.

A neméně je tomu tak s jinými díly výtvarného umění. Je tomu tak i u děl umění sochařského, malířského, že ve svých formách dávají příležitost těm bytostem, které se ve svých éterných formách mohou jaksí přizpůsobit tomu, co je vytvořeno, aby se v tom umístily. U děl sochařských je to více přimknutí se ze zevnějška, obklopování těchto uměleckých děl; u děl architektonických je to více vnitřní vyplnění.

V malířství přicházíme k jiným bytostem, k těm bytostem, které mají svůj nejnižší "tělesný" článek ve velmi jemné éterné substanci. Člověk, který něčemu takovému rozumí, ví, jak se astrálně-éterné bytosti "cítí doma" tam, kde jim malíř v harmonii svých barev, ve formách svých linií dává příležitost, přijít z duchového světa do našeho světa.

Pak jsou duchové bytosti, které mají astrální tělo za nejnižší článek, které sestávají tedy ze substance ještě jemnější. Tyto bytosti zase nacházejí možnost mít s člověkem společenství v těch uměních, která se projevují ve formách pohyblivých - **v hudbě**. Prostor vyplněný zvuky hudby je příležitostí pro sestoupení duchových bytostí s tělem astrálním jako nejnižším článkem. Tak je vyplňování prostoru hudebními tóny skutečně něco, čím člověk zjednává spolupůsobení mezi sebou a jinými duchovými bytostmi.

Jako člověk hudbou vznešenou, významnou, přitahuje jaksí dobré bytosti do svého okruhu, tak je také pravda, že odporná hudba přitahuje zlé astrální bytosti do okruhu člověka, a byli byste málo potěšeni, kdybych Vám popisoval o mnohých moderních hudebních výtvorech, jaké strašné astrální postavy zde kolem tančí, když orchestr hraje. Tyto věci je nutno brát vážně.

Tak jsme viděli, jak spolupůsobí náš viditelný svět s duchovými bytostmi, které za ním stojí. Ještě mnohým jiným způsobem se projevuje život duchových světů. Tu můžeme jmenovitě najít, že tam, kde se dotýkají různé přírodní říše, je také dán podnět k vystoupení duchových bytostí. A také zde můžeme poukázat na jisté elementární bytosti, které nám teprve dělají život srozumitelným. Tak je podnět, aby se projevíly jisté bytosti, tam, kde se kov přimyká, přiléhá k zemské půdě, k "říši zemské". Všude tam, kde je obyčejná zemská říše prostoupena žilami kovů, možno najít takové elementární (živelné) bytosti, které jsou velmi chytré, ale využívají své chytrosti, aby lidem prováděli různá šibalství, která také někdy působí blahodárně - a které nazýváme **gnómy**. Tyto gnómy nacházíme v zemském nitru, a jsou na některých místech stěsnány, dokud je zemská říše pevná; je jich zde na sta pohromadě. Ale když se kovová žíla odkryje, rozprchnou se. Pak žije a tká všecko z takových postav, které zde byly stěsnány. Tak je tomu - jak řečeno - tam, kde země přichází do styku s kovem.

Tam, kde se zase říše rostlinná stýká s říší kamennou u některého pramene, v tom, co se zde tak mechovitě pne bratrsky kolem kamenů, kde jsou pohromadě věci, které jinak jaksi k sobě nepatří, které k sobě přicházejí zvláštním způsobem, tam nacházíme takové bytosti, které nazýváme **undiny, nymfy**. To jsou skutečné bytosti.

A konečně nacházíme takové bytosti, takové elementární bytosti tam, kde se duchovno stýká s fyzickým, kde říše zvířecí přichází do styku s říší rostlin takovým způsobem, že bytosti jsou nejdříve od sebe vzdáleny a později se dotýkají - například když včely sají na květech. Zde v prostoru, kde včela a květina jsou pospolu, rozvíjí se chuť, zde je přijímána květinová šťáva, zde je chuťový účinek. Tento chuťový účinek je pro jasnovidce vnímatelný tak, že on vidí kolem květinové korunky vzniknout něco jakoby auru. To je výrazem děje chuti. A to celé je podnět, aby se zde projevíly bytosti, které nazýváme **sylyfy**. Tyto sylyfy mají zvláštní úlohu v životě včel, neboť vystupují nejen když včelka saje, ale i v roji; tu ukazují cestu, ony jsou vůdci včel. Zde máme příklad, jak se okultismus stane jednou užitečný. Včelařská moudrost vznikla z jasnovidnosti. Co se dělá při pěstování včel, to se zdědilo ze starých dob; to jsou instinktivní zásahy. Dříve zde bylo ještě snivé jasnozření; tu mohli pěstitelé včel používat hybnosti sylyfů k zařizení života včel. Moderní včelařství již o tom nic neví, dělá proto mnoho zvráceného svými novotami. Moderní věda nestačí na takovou moudrost. Lidé budou moci přírodní děje, kde mohou sami spolupůsobit, utvářet mnohem plodněji, když vědomým způsobem zase poznají působení duchových bytostí. Kdo jednou pohlédne na život v tomto oboru, uvidí, že ve vědě o včelách je dobré to, co je staré, kdežto dnešní přírodozpytci dělají hrozné věci. Toho se vůbec nedá použít, to lidi mate. Většina včelařů je vedena bezpečnými instinkty a naštěstí nedbá na moderní vědu. Dokonce to, co například hraje velkou roli, co existuje jako teorie o oplodňování, je falešné, nemůže obstát před poznáním, pronikajícím do skutečnosti.

Podnět pro bytosti takových elementárních druhů je zde tehdy, když člověk žije se zvířecí říší ne v přímé vývojové linii - třeba ve sportovním svazu - ale například jako v životě Araba s jeho koněm, nebo v tom, co se odehrává mezi pastýřem ovcí a stádem ovcí. Duševní působení mezi pastýřem a stádem ovcí je podobné jako spolupůsobení mezi včelou a květinou, a proto jsou pocity mezi pastýřem a stádem ovcí podnětem ke vzniku docela zvláštních bytostí: **salamandrů**. To jsou bytosti jemné hmotnosti, které jsou velmi chytré, velmi moudré, třebaže nemají odpovědnost. A jejich moudrost se projevuje v tom, co si ony tajemně šeptají o ovčácké moudrosti. To není hloupost, co se připisuje pastýřům ovcí, kteří nejsou podvodníky; v tom je mnoho z toho, co pastýřům našeptávají takové bytosti, které vznikají spolužitím pastýře se stádem ovcí. Ale kdo chce dělat taková studia, nemá k tomu nikdy dlouho příležitost, neboť takové věci vymírají. Ale před nějakou dobou mohla se taková studia zcela dobře konat, když jsme našli na venkově takové nesobecké lidi, kteří věděli všelicos o zdravotních a léčivých pravidlech. Oni věděli velmi důležité věci, takže Paracelsus mohl říci, že ve styku s takovými lidmi se naučil mnohem více nežli na všech univerzitách... To nebylo bez důvodu.

Tak tedy vidíme, že existuje ještě taková oblast, kde jsou v našem okolí duchové bytosti, jež přicházejí do naší sféry zvláštním způsobem. Nesmíme se ptát: ale odkud přicházejí takové bytosti? Svět má ve svých nesmírných hloubkách všemožné duchové bytosti. Jedná se jen o příležitost, dostat je nějak na určité místo. Ačkoli následující přirovnání není krásné, je správné: v čisté světnici nejsou mouchy; ale když v domě vládne špatné hospodářství, když tam zůstávají ležet všemožné zbytky jídel, pak jsou i zde brzy mouchy. Právě takové to je v neviditelném světě kolem nás: pokud člověk nemá příležitost, nejsou zde ovšem duchové bytosti; ale když poskytujeme příležitost, pak jsou zde stále, pak vstupují do našeho kruhu, pak vstupují s námi do styku.

To je něco, co nám ukazuje, jak se může lidský pohled rozšířit po tvářnosti zevního světa. Jako si duše tvoří svoji tvář, tak tvoří, tak působí duchové bytosti do našeho světa. A přijde pro lidi věk, kdy člověk bude nutně odkázán na to, utvářet svůj život na základě znalosti tohoto duchového světa. Dnes může člověk chápat svět jen hrubě smyslově, ale uvidíme, jak zase postoupíme k tomu, aby člověk tvořil na základě duchovna; postoupíme do věku, kdy celé naše okolí bude výrazem ducha, - třebaže tento věk nebude moci být takový jako staré doby, třebaže to zatím nebude moci být věk takový jako věk gotických dómů nebo řeckých chrámů. Ale již v naší době techniky a užitekosti je možné, aby se dělo více nežli se dnes děje. Lidé ztratili schopnost cítit, vnímat, prožívat duchy - proto jsme také ztratili touhu, vyjadřovat duchové podoby ve vnějších formách. Ale v našich užitečných stavbách se to může zase provádět, jestliže zase pocítíme duchovno. Přitom mi vstupuje před duši, co jsem jednou prožil jako mladý člověk:

Když stavitel vídeňského votivního chrámu, Ferstel, konal rektorální řeč o stavebních slozích, tu řekl: stavební slohy nejsou vynalézány; stavební slohy

se rodí z celé kultury doby. - To je možno doložit, když studujeme např. stavební sloh egyptských pyramid v souvislosti s celým duchovním životem tehdejší doby. V naší době se projevuje jen materialistická myšlenka užitekosti, naše doba nemůže mít stavební sloh podobný gotickému nebo řeckému. To je něco, čemu má theosof pozorně naslouchat. Z duchovního života Theosofické společnosti se musí vytvořit takové kulturní moře, jež se zase vykrystalizuje ve formách, které znamenají **nový stavební sloh**. Výraz lidstva (snad projev) je možný jenom tam, kde je společná duchovní kultura. Jeden sloh, který je skutečně nový, naše doba již má: je to **stavební sloh obchodního domu**. Je možné, aby člověk pohlížející z pozdější doby do doby dřívější, charakterizoval doby podle jejich slohu. Dobu středověku můžeme charakterizovat prostě poukazem na gotický dóm. Všecky ostatní dokumenty bychom mohli nechat bez povšimnutí, a povahu středního středověku bychom mohli vidět jedině z gotického dómu. Stejně je tomu s dobou devatenáctého a dvacátého století; tuto dobu je možno později nakreslit ve slohu obchodního domu, obchodní dům odpovídá materialistickým myšlenkám o užitekosti. Tato myšlenka se v něm ukazuje právě tak jako se v gotickém dómu projevuje to, co žilo duchovně v Taulerovi nebo Mistru Eckhartovi.

Ale i v naší době je možno působit slohově v jiném ohledu. Naše kulturní prostředky, ty jsou schopny takového ražení formy, že mohou působit ještě výchovněji na duševní život člověka, než jak to činí dnes. Máme dnes například věk železnic, ale nemáme ještě stavební sloh pro nádraží - protože člověk necítí, že to, co se děje, když jede vlak, se může zevně vyjádřit. Přijíždějící a odjíždějící lokomotiva - to co musí vjet dovnitř, to se může vyjádřit v dutých formách stavby. Doufám, že lidstvo, až ovládne vzduchoplavbu, bude tak daleko, že myšlenku odletu bude také moci spojit s místem odletu, aby pocítilo ve formě samé, že zde může vzducholod' jen odlétnout. Ve všem se může projevit duchový život formou. Jen když cítíme, že jsme všude obklopeni projevem duše, jak tomu bylo ve středověku, pak je dosaženo něčeho správného. To se může dít jenom, když lidským životem proudí taková kultura, která vychází z theosofických názorů. Theosofie není něco nepraktického; ona je skutečně něco, co musí kulturu světa proniknout a uchopit! Theosofie nezáleží v abstraktních myšlenkách, nýbrž má podle úmyslu těch, kteří ji vyvolali v život, vplývat do všech kulturních proudů. Ona se musí projevit ve všem. Všecko máme proniknout těmito myšlenkami, které nám poskytuje theosofie.

Ještě jinou myšlenku si chceme postavit před duši, tu myšlenku, která nám může dát jisté vědomí o tom, jak musejí theosofické podněty působit, mají-li být tím, čím se mají podle svého určení stát! A je dobře, když zvláště tehdy, když uzavíráme zimní období a rozcházíme se, vezmeme si sebou také posílení citu a mysli: když necháme něco vproutit z toho do svých srdcí a vyneseme to ven, přičemž se neustále cítíme být články theosofického světového proudu.

Nechť venku ještě mnozí nechtějí nic vědět o theosofii. Pohlédněte na tyto naše malé schůzky a na všechno, co se děje "venku": to neví, netuší nic o podstatě theosofie! Když se něco takového postaví před naší duši, nechť se jen vynoří jiný obraz: obraz k posílení duší a srdcí - obraz, který můžeme mít, když pohlédneme na nejprvnější doby křesťanství, když vidíme, co zde udávalo tón, co žilo jako "kultura" v době starého césarského Říma. Představme si, co byl svým životem tento starý césarský Řím, jak tón udávající kruhy zasedaly poschodí nad poschodím, a jak současně malá hrstka lidí byla zahrnuta do sklepních prostor; jak se musely stavět nádoby s kadidlem, aby nebyl příliš pozorován mrtvolný zápach z hnijících těl pronásledovaných a usmrčených z řady této hrstky lidí... A sledujme, jak v ohradách vybíhají šelmy, aby usmrtily, rozsápaly ty, kdo jim byli předhozeni z oné hrstky. Sestupme z paláců těch, kteří udávali tón v césarském Římě, dolů do chodeb, kde první křesťané, právě ta hrstka sídleli, kde nad kostmi svých mrtvých zřizovali své první oltáře a pěstovali svůj kult, neviditelní pro tón udávající césarský Řím, - neviditelní jako dnešní přívrženci theosofie, kteří zde sněmují - neviditelní, duchovně neviditelní pro oficiální, tón udávající kulturu... Sledujte je zde dole, ty, kteří se ani nesměli ukázat na denním světle... ty, kteří pod povrchem země **vstúpili lidstvu novou, duchovou kulturu**, když nahoře vládl césarský Řím, jak je známo.

A pozorujme poměry o několik století později. Co tehdy vytvořil tón udávající césarský Řím, je jako odvanuto, jak odmeteno. A co zůstalo, to je to, co muselo dříve trávit svůj život dole ve sklepeních, neviditelné těm, kdo udávali tón. To zůstalo. Tak vznikají kultury v temnu skrytosti. Tak se tvoří kultury, tak potom vystupují z temnoty.

A toto vědomí můžeme přijmout do svého cítění: že toto theosofické hnutí je skutečně povoláno k něčemu podobnému jako první křesťanské hnutí. Nechť vede zatím sebe podzemnější život, nechť ti, kdo ve světech nahoře na zemi mají docela jiné myšlenky, považují svoje myšlenky za sebevíce směrodatné... v několika stoletích se vše docela změní. Tu bude mít duchovní badatel pocit, že vynáší na světlo to, co dnes vládne v podzemí; že theosofické myšlenky vynáší vzhůru tak jako první křesťané vynesli vzhůru svoji kulturu z katakomb.

Takové vědomí nám dá sílu a možnost, přijmout duchové poznání do našeho duševního života. V takových pocitech se chceme rozejít, abychom se v takových pocitech zase sešli. Nechceme pěstovat abstrakce, nýbrž něco, co se má stát nervem našeho života! Tak chceme vlít do svých duší to, co slyšíme z vyšších světů. Chceme se vyzbrojit i silou a poněkud pomyslet, že theosofická myšlenka má nám tak přirůst k srdci, abychom i když jsme na chvíli rozloučení, byli v duchu přece jen spolu. A tento pocit má nás zase svést dohromady. V takovém smyslu si chceme říci: Na shledanou!

